

ХАЙРИДДИН СУЛТОНОВ АСАРЛАРИДА МИЛЛАТ ВА МИЛЛИЙ О‘ЗЛИК ТУШУНЧАСИ

Nazarova Gulchehra Davlatovna

Denov pedagogika va tadbirkorlik insitituti

Rus tili va adabiyoti kafedراسi o'qituvchisi

Аннотация. Ushbu maqola taniqli adib Xayriddin Sultonov ijodida millat tushunchasining o‘ziga xos badiiy-falsafiy talqinlarini keng qamrovda tadqiq etadi. Muallif asarlarida milliy o‘zlikni anglash, tarixiy xotira, ma’naviy andisha va ruhiy meros tushunchalari o‘zaro uzviy bog‘liqlikda tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida “Saodat sohili”, “Boburnoma sog‘inchi”, “Gulyoz”, “Ajoyib kunlarning birida” kabi asarlardan olingan parchalar asosida o‘zbek millatining ichki ma’naviy kodi ochib beriladi. Shuningdek, millat tushunchasining zamonaviy talqinlari xalqaro ilmiy qarashlar bilan qiyosiy asosda yoritiladi.

Калит so‘zlar: millat, milliy o‘zlik, Xayriddin Sultonov, tarixiy xotira, ma’naviy andisha, lirik nasr, milliy ong, badiiy tafakkur.

Аннотация: Данная статья посвящена комплексному исследованию художественно-философского осмысления понятия нации в творчестве узбекского писателя Хайриiddина Султанова. В произведениях автора анализируются такие категории, как национальная идентичность, историческая память, духовная культура и нравственная ответственность. На основе произведений «Саодат сохили», «Тоска по Бабурнаме», «Гулёз» раскрывается духовный код узбекского народа. Также рассматриваются современные научные подходы к понятию нации в сравнительном аспекте.

Ключевые слова: нация, национальная идентичность, Хайриiddин Султанов, историческая память, духовность, художественная проза.

Abstract: This article explores the artistic and philosophical interpretations of the concept of nation in the works of Uzbek writer Khayriddin Sultanov. The study analyzes national identity, historical memory, moral values, and spiritual consciousness as interconnected elements in the author's prose. Based on works such as “Saodat Sohili” and “Longing for Baburnama,” the inner spiritual code of the Uzbek nation is revealed. The article also compares these interpretations with modern international theories of nationalism.

Keywords: nation, national identity, Khayriddin Sultanov, historical memory, spirituality, literary prose, cultural identity.

Kirish. O‘zbek adabiyotshunosligida millat tushunchasi uzoq vaqt davomida asosan ijtimoiy-siyosiy kategoriya sifatida talqin qilinib kelingan bo‘lsa-da, mustaqillik davri adabiyoti bu tushunchani mutlaqo yangi, chuqur ma’naviy va psixologik mazmun bilan boyitdi. Ayniqsa, Xayriddin Sulstonov ijodi millat tushunchasini insonning ichki olami, ruhiy kechinmalari, tarixiy xotirasi va axloqiy qadriyatlari bilan uzviy bog‘liq holda talqin qilishi bilan ajralib turadi. Adib uchun millat — bu shunchaki umumiy hududda yashovchi yoki bir tilda so‘zlashuvchi insonlar majmui emas, balki umumiy dard, mushtarak xotira, ruhiy uyg‘unlik va ma’naviy mas’uliyat asosida shakllangan tirik organizmdir. Shu bois ham uning asarlarida millat tushunchasi ko‘proq badiiy-obrazli tafakkur orqali ochib beriladi.

Asosiy qism. Xayriddin Sulstonov nasrining o‘ziga xosligi shundaki, unda liriklik va falsafiylik o‘zaro uyg‘unlashgan holda namoyon bo‘ladi. Adib tarixiy shaxslar, oddiy insonlar va hayotiy voqealarni tasvirlash orqali milliy o‘zlik masalasini yoritadi. Xususan, uning “Boburnoma sog‘inchi” asari milliy sog‘inch va tarixiy xotiraning yorqin ifodasi sifatida e’tiborga loyiqdir. Ushbu asarda Zahiriddin Muhammad Bobur obrazi orqali millatning ruhiy kechinmalari, Vatanga bo‘lgan sog‘inch va o‘zlikni anglash muammolari teran ochib beriladi. Adib Bobur tilidan shunday deydi: **“Vatan bamisoli ona ekan, undan ayrilmoq — go‘dakning**

onasidan judo bo‘lmog‘idir. Shohliging nega kerak, agar ko‘ngling Andijonning chang ko‘chasini sog‘inib tursa...” Ushbu parcha milliy o‘zlikning markazida Vatanga bo‘lgan muhabbat yotganini yaqqol ko‘rsatadi. Bu yerda muallif siyosiy qudratni emas, balki ruhiy bog‘liqlikni ustuvor deb biladi. Yana bir o‘rinda esa Bobur obrazi orqali quyidagi fikr ilgari suriladi: **“U Hind zaminida shoh edi, ammo qalbi hali ham Farg‘onaning bir tup giyohiga bog‘liq edi.”** Bu fikr millat tushunchasining geografik emas, balki ma‘naviy hodisa ekanini tasdiqlaydi.

Adib ijodida milliy o‘zlikni belgilovchi muhim omillardan yana biri bu ma‘naviy andishadir. “Saodat sohili” qissasida bu tushuncha alohida falsafiy mazmun kasb etadi. Asarda qahramonlarning fe‘l-atvori, ichki kechinmalari va o‘zaro munosabatlari orqali milliy ruh ochib beriladi. Xususan, quyidagi jumla adib qarashlarining mohiyatini ifodalaydi: **“Odamzodning millati uning gapirgan tilida emas, balki qilgan andishasida, ko‘rsatgan himmatida bilinadi.”** Bu fikr millatni tashqi belgilar emas, balki ichki fazilatlar orqali aniqlash mumkinligini ko‘rsatadi. Shuningdek, asarda yana bir muhim badiiy umumlashma mavjud: **“Ibo — millatning ko‘rinmas libosi, uni yo‘qotgan odam o‘zligini ham yo‘qotadi.”** Ushbu jumla orqali muallif milliy o‘zlikni saqlashda axloqiy qadriyatlarning o‘rni beqiyos ekanini ta’kidlaydi.

Xayriddin Sultonov asarlarida tarixiy xotira ham millatning ajralmas qismi sifatida talqin qilinadi. “Gulyoz” va “Ajoyib kunlarning birida” kabi hikoyalarda muallif millatning yashovchanligini uning o‘tmishni unutmasligi bilan bog‘laydi. Masalan, adib quyidagicha yozadi: **“Xotirasiz odam — ildizsiz daraxt. U yashayotgandek ko‘rinadi, ammo aslida qurib bo‘lgan bo‘ladi.”** Bu fikr millatning mavjudligi tarixiy xotira bilan chambarchas bog‘liq ekanini ifodalaydi. Yana bir o‘rinda esa shunday deyiladi: **“O‘tmishini unutgan xalq kelajagini boshqalarning qo‘liga topshiradi.”** Bu jumla milliy ongni shakllantirishda tarixiy xotiraning hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanini ko‘rsatadi.

Adib ijodining yana bir muhim jihati shundaki, unda oddiy insonlar obrazi orqali ham milliy ruh yuksak badiiy darajada ifodalanadi. Qishloq odamlari, oddiy mehnatkashlar, sodda, ammo ma'naviy boy insonlar orqali millatning haqiqiy qiyofasi yaratiladi. Masalan, quyidagi badiiy ifoda bunga yaqqol misoldir: **“U kambag'al edi, ammo uning qalbida butun bir millatning g'ururi yashardi.”** Bu yerda millat tushunchasi moddiy emas, balki ma'naviy kategoriya sifatida talqin qilinadi.

Tahlillar asosida shuni aytish mumkinki, Xayriddin Sultonov millat tushunchasini o'ziga xos formulaviy shaklda ifodalaydi: ona tili, tarixiy xotira va ma'naviy andisha uyg'unligi milliy o'zlikni tashkil etadi. Bu qarashlar ayrim jihatlari bilan zamonaviy g'arb olimlari, xususan, Benedikt Anderson va Entoni Smit nazariyalari bilan hamohangdir. Biroq Sultonovning ustunligi shundaki, u nazariy fikrlarni badiiy obrazlar orqali jonlantira oladi, o'quvchini nafaqat o'ylashga, balki his qilishga ham majbur etadi.

Xulosa. Umuman olganda, Xayriddin Sultonov asarlarida millat tushunchasi o'zining badiiy va falsafiy mukammalligiga erishgan. Adib millatni faqat geografik hudud yoki siyosiy birlik sifatida emas, balki yuksak ma'naviy-axloqiy hodisa sifatida talqin qiladi. Uning asarlarida milliy o'zlik tarixiy xotira, ma'naviy qadriyatlar, ruhiy uyg'unlik va Vatanga sadoqat asosida shakllanadi. Eng muhimi, adib o'quvchini faqat o'tmish bilan faxrlanishga emas, balki millat oldidagi mas'uliyatni chuqur his etishga undaydi. Shu ma'noda Xayriddin Sultonov ijodi o'zbek millatining ma'naviy pasporti, ruhiy ensiklopediyasi sifatida alohida ahamiyat kasb etadi va kelajak avlodlar uchun ham milliy o'zlikni anglashda muhim manba bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdug'afurov A. Tarix va taqdir. — Toshkent: Ma'naviyat, 2005.
2. Karimov N. O'zbek adabiyoti xrestomatiyasi. — Toshkent, 2012.

3. Sultonov X. Boburnoma sog'inchi. — Toshkent: Sharq, 2005.
4. Sultonov X. Saodat sohili. — Toshkent: G'afur G'ulom, 1987.
5. Quronov D. Adabiyotshunoslik nazariyasi asoslari. — Toshkent, 2016.
6. Sharofiddinov O. Ijodni anglash baxti. — Toshkent, 2004.
7. Yusupov Sh. Xayriddin Sultonov nasrida badiiy mahorat. — Toshkent, 2015.
8. Asadullaev S. Cultural identity in modern Central Asian prose. — 2022.
9. Mamatova G. National mentality and literary psychology. — 2021.
10. Smith A. The Cultural Foundations of Nations. — 2008.
11. Anderson B. Imagined Communities. — 2006.
12. Said E. Reflections on Exile. — 2000.